

перспективи». – Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2016. – 504 с.

5. Маклюэн Г.М. Понимание медиа: внешние расширения человека / Г.М. Маклюэн – М. : Жуковский: Кучково поле, 2003. – 625 с.

6. Русский язык: 5–9 классы/ Надія Баландіна, Жанна Кошкіна, Ірина Синиця, Тетяна Фролова, Людмила Бойченко // Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою. – К. :Освіта, 2013. – С.4–88 с.

7. Смирнов В. Філософсько-методологічні засади медіаосвіти. Медіапедагогіка / В. Смирнов // Збірник статей Четвертої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи». – Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2016. – С.17–28.

8. Фатеева И.А. Актуальные проблемы медиаобразования : учеб. Пособие / И.А. Фатеева. – Челябинск : Изд-во Челяб. гос. ун-та, 2015.– 129 с. (Классическое университетское образование). – Режим доступа: <https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fwww.ifap.ru%2Fpr%2F2015%2Fn150713a.pdf&name=n150713a.pdf&lang=ru&c=56aa0a07bfec&page=2>

Стаття надійшла до редакції 20 лютого 2017 року

УДК811.111.2

*Наталія Борисова
(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)*

ФОРМУВАННЯ УМІНЬ І НАВИЧОК ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ В СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

(на матеріалі твору Дж. Р. Р. Толкіна «Роверандом»)

У статті розкриті особливості формування умінь і навичок лінгвістичного аналізу художніх творів у студентів філологічних спеціальностей. Наголошено, що його об'єктом є художній текст, а не художній твір. Розглянуто завдання і виділено прийоми лінгвістичного аналізу художнього тексту. Підкреслено, що мовностилістичний аналіз може проводитися на фонологічному, морфологічному, лексичному та синтаксичному рівнях. Подано мовностилістичний аналіз фентезійної оповіді-казки Дж. Р.Р. Толкіна «Roverandom». Зосереджено увагу на авторських оказіоналізмах: назвах фантастичних тварин, рослин. Наведено приклади епітетів, метафор, порівнянь, повторень тощо.

Ключові слова: *уміння і навички, лінгвістичний аналіз, художній текст, мовностилістичний аналіз, фентезі, оказіоналізми.*

В статье раскрыты особенности формирования умений и навыков лингвистического анализа художественных произведений у студентов филологических специальностей. Отмечено, что его объектом является художественный текст, а не художественное произведение. Рассмотрены задачи и выделены приемы лингвистического анализа художественного текста. Подчеркнуто, что лингвостилистический анализ может проводиться на фонологическом, морфологическом, лексическом и синтаксическом уровнях. Подано лингвостилистический анализ фэнтезийной сказки-повествования Дж. Р. Р. Толкина «Roverandom». Сосредоточено внимание на авторских неологизмах: названиях фантастических животных, растений. Приведены примеры эпитетов, метафор, сравнений, повторений и т. д.

Ключевые слова: умения и навыки, лингвистический анализ, художественный текст, лингвостилистический анализ, фэнтези, окказионализмы.

The article reveals formation features skills in linguistic analysis of literary works of philology students. It is emphasized that its object is a literary text, not literary work. The problems are reviewed and methods of linguistic analysis of a literary text are distinguished. It is noted, that linguistic-stylistic analysis can be performed on phonological, morphological, lexical and syntactic levels. The linguistic-stylistic analysis of J. R. R. Tolkien's fantasy story of «Roverandom» was proposed. The emphasis is put on the author's occasionalisms, names of fantastic animals and plants. Examples of epithets, metaphors, comparisons, repetitions and etc are presented.

Key words: skills and knowledge, linguistic analysis of literary texts, linguistic-stylistic analysis, fantasy, occasionalisms.

Постановка проблеми. Вивчення іноземної мови не обмежується лише з'ясуванням лінгвістичних понять. Цей процес супроводжується формуванням у студентів філологічних спеціальностей умінь і навичок їх використання під час навчання. Зокрема, лінгвістичний аналіз спрямований на виявлення системи мовних засобів для передачі змісту літературно-художнього твору. За його допомогою розглядається художній текст, а не художній твір. Одночас, зосереджується увага на тому, що текст – це закрита система складної внутрішньої організації, усі елементи і рівні якої знаходяться в тісній взаємодії й орієнтовані на передачу певної естетико-пізнавальної інформації. І тому він є одним із суттєвих і головних компонентів художнього твору [6, с. 1]. Саме тому в процесі роботи над текстом художньої літератури необхідний лінгвістичний аналіз або його елементи.

Більшість досліджень пов'язані з розкриттям лише суті лінгвістичного аналізу або проаналізованих окремих творів, а про формування умінь та навичок виконання такого виду роботи студентами-філологами на казках Дж. Р. Р. Толкіна написано недостатньо. Зокрема, можна ознайомитися з

лінгвостилістичними характеристиками таких відомих його творів як «Володар Перснів» і «Гобіт». Але є й інші його книги, які залишилися недостатньо вивченими, а саме «Сказання з Небезпечного Королівства», що складається з п'яти фентезійних казок-оповідей, серед яких першою представлена «Роверандом». Тому все зазначене вище і зумовило **актуальність** нашого пошуку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність лінгвістичного аналізу розкрито в працях І. В. Арнольд, І. Р. Гальперіна, М. І. Горелікова, Л. П. Єфімова, І. І. Ковалик, О. М. Кравчук, Л. І. Мацько, Л. А. Новікова, М. Плюща, В. Я. Проппа, Д. Е. Розенталя, О. П. Фрейденберга О. А. Ясінецької, лінгводидактичного – В. Я. Мельничайко, А. В. Нікітіна, М. І. Пентилюк та інших Зокрема творчістю Дж. Р. Р. Толкіна займались Ю. О. Лабунець, Н. В. Ситник, С. Н. Попова, Т. Шиппі та інші. Проте, їх дослідження є лише дотичними.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Не зважаючи на те, що лінгвістичний аналіз був об'єктом уваги названих вище фахівців, також аналізу творчості Дж. Р. Р. Толкіна присвячена значна кількість праць, проблема особливостей формування умінь та навичок лінгвістичного аналізу, зокрема на прикладі казки «Роверандом», потребує подальшого дослідження. Одержані результати доповнюють інформацію про мовностилістичні особливості аналізованого тексту.

Мета статті – розкрити теоретико-практичні засади використання лінгвістичного аналізу тексту в системі мовленнєвої підготовки студентів філологічних спеціальностей.

Досягнення мети дослідження передбачало розв'язання таких завдань: розкрити сутність і виділити головні завдання лінгвістичного аналізу в процесі формування стилістичних умінь та навичок; здійснити мовностилістичний аналіз оповіді-казки Дж. Р. Р. Толкіна «Роверандом».

Виклад основного матеріалу. І. В. Арнольд виокремлює два основні напрямки або типи аналізу художнього мовлення. Обидва типи аналізу повинні розкрити єдність змісту і форми, цілого і частин, але в першому типі відправною точкою філологічного кола є загальний зміст, а в другому – деталі та форма [1, с. 10–11].

Варто виділити головні завдання лінгвістичного аналізу – «виявлення загальної ідеї тексту. Загальна ідея – це емоційний сенс, який лежить в основі твору і домінантою якого є авторська точка зору по відношенню до описуваної дійсності. У процесі аналізу розглядаються різні рівні тексту: лексичний (вивчення тематичних полів слів і особливостей окремого слова), синтаксичний (принцип поєднання слів, речень, особливості структури складного синтаксичного цілого), композиційно-синтаксичний (визначення типу оповіді, взаємодії мовних структур, просторово-часова та суб'єктивна організація тексту абзацу) [1, с. 139]».

У Д. Е. Розенталя під «лінгвістичним аналізом, мається на увазі один із видів аналізу, у якому розглядається структура функціональних стилів і їх

мовна системність [5, с. 1]». Отже, лінгвістичний аналіз – це уважне прочитання й вилучення відповідної інформації з потрібного тексту.

Існує таке поняття як інтерпретація тексту. Більшою чи меншою мірою «інтерпретування тексту обов'язково має місце і при літературознавчому, і при мовностилістичному аналізі твору, бо художня творчість є просто ще один спосіб самовираження, вона складає важливий природний і необхідний бік комунікативної діяльності людини [5, с. 2]». Тому зазначимо, що інтерпретація тексту – це засвоєння інформації художнього твору, яке здійснюється шляхом відтворення авторського бачення й пізнання дійсності.

Л. А. Новіков виділяє наступні прийоми лінгвістичного аналізу художнього тексту: «1) лінгвістичний коментар, головне завдання і основний прийом якого – словникове або підрядкове роз'яснення незрозумілих, маловживаних, застарілих, спеціальних слів і виразів, граматичних явищ та інших подібних фактів мови; 2) мовностилістичний аналіз, який вивчає зображувальні засоби художнього тексту; 3) цілісний лінгвістичний аналіз, завданням якого є комплексне багатоаспектне філологічне вивчення художнього тексту [4, с. 163]».

Варто наголосити, що мовностилістичний аналіз може проводитися на фонологічному, морфологічному, лексичному та синтаксичному рівнях. Зокрема, основною одиницею фонологічної рівня є фонема, головною функцією якої є розрізнення значущих одиниць мови [1, с. 12].

Щодо мовностилістичного аналізу на морфологічному рівні необхідно згадати, що його основною одиницею є морфема як найменша значуща одиниця мови, яка може бути виділена у слові. Виразний засіб існує в мові завдяки наявності денотативного і конотативного значення елементів мови, які проявляються в синонімічній парадигмі. У цьому аспекті існує принципова відмінність між словом і словоформою.

Отже, система зображувально-виражальних засобів у морфології англійської мови незначна, тому і компенсується можливістю широкого використання стилістичних прийомів. Слід розрізняти: а) стилістичний прийом, який виникає в результаті порушення звичної сполучуваності морфем у складі слова; б) стилістичний прийом створюється з порушенням контекстуальної дистрибуції, у результаті вживання якоїсь словоформи в невласивому їй контексті, де вона набуває невласивого їй значення. Це явище називається транспозицією форми [5, с. 3].

У згаданому вище аналізі, крім фонологічного, морфологічного є ще й синтаксичний. Основною одиницею синтаксичного рівня мови є модель речення, як предикативний ланцюжок словоформ, що складається з підмета, присудка і придієслівних членів, які знаходяться між собою в певних лінійних, змістових і формальних відносинах [5, с. 3].

Ще потрібно зупинитися на лексичному аналізі. Слова містять певну інформацію, яка поділяється на основну або денотативну та додаткову або конотативну. Більшість слів сучасної англійської мови містить тільки денотативну інформацію, внаслідок чого вони є у стилістичному відношенні

нейтральними. Це, звичайно, не означає, що ці слова не можуть використовуватися у стилістичних цілях [5, с. 3].

Таким чином, сучасний лінгвістичний аналіз включає в себе і літературознавчий аналіз, і стилістичний, зокрема, вивчення прийомів індивідуально-авторського використання мовних засобів. Отже, лінгвістичний аналіз – це вивчення мовних аспектів художнього твору, розкриття значення різних елементів мови з метою повного і чіткого розуміння тексту.

Вважаємо за доречність зазначити, що виконання стилістичного аналізу тексту не тільки забезпечує формування стилістичних умінь, а сприяє осмисленню студентами будови тексту. Використання його технологій дозволяє сформувати у майбутніх філологів текстологічні компетенції, які впливають на розвиток умінь будувати власні висловлювання.

У зв'язку з цим варто подати мовностилістичний аналіз цікавої розповіді з позитивними героями, а саме оповіді-казки Дж. Р. Р. Толкіна «Роверандом».

Не всі англійські казки починаються із традиційного зачину. Однак у цьому творі зустрічається класичний зачин: «*Once upon a time*» [7, с. 39]. А потім відразу йде опис головного героя – песика Ровера: «*He was very small, and very young, or he would have known better; and he was very happy playing in the garden...* [7, с. 39]».

У творі йдеться про іграшкового песика Роверандома, який, подорожуючи на Місяць та в морські глибини, знаходить нових друзів і вчиться не ображати чарівників. Тому автор усім тваринам, про яких йдеться, дає клички: *Rover*; ***Tinker*** (*Пустунка*) – (*a large black cat*) [7, с. 41]; ***Mew*** (*seagull*) [7, с. 62] тощо. Це показує його відношення до них як до повноправних персонажів оповіді, а не просто як до звичайних тварин, із якими зустрічається песик Ровер.

Наголосимо, що незвичайний підхід у письменника і до подачі імен персонажів: *Psamathos Psamathides* [7, с. 51], *Old Artaxerxes* [7, с. 57], *Man-in-the-Moon* (*Місяччянин*) [7, с. 63]. Приклади показують, що він використав вигадані імена персонажів щодо піскового чарівника Псаматоса, чи то Артаксеркса, який родом з Персії, які нагадують латинські чи грецькі імена, чи збірне ім'я *Man-in-the-Moon*, що в перекладі подається як Місяччянин.

Дж. Р. Р. Толкін часто вигадує фантастичних тварин, наприклад, *mermen and mermaidens* [7, с. 50]. Тут також можна побачити оказіоналізми (індивідуально-авторські неологізми): *sea-goblins*; *sea-horses*; *sand-sorcerers*; *mer-folk*; *the moonbeams* [7, с. 78]; *the big white dragon-moths*; *sword-flies, and glassbeetles, pale unicornets, spiders, the shadowbats; the white moon-gnomes (moonums, for short)* [7, с. 112].

Цікаво письменник подає й оказіоналізми, що стосуються назв квітів і трав: *the whitebells, the fairbells and the silverbells, the tinklebells and the ringaroses; the rhymeroyals and the pennywhistles, the tintrumpets and the creamhorns, feather-grasses* [7, с. 80].

Слід зазначити, що автор часто вживає слова, словосполучення й речення, що відносяться до опису сонця, а саме: *like the sun rising through the trees of a forest, he could see the huge yellowball* [7, с. 41]; *hot sun* [7, с. 43]; *they saw the sun jumping out of the sea, all fiery-red with clouds about his head, as if he had had a cold bathe and was drying himself with towels* [7, с. 49]; *the sun was new* [7, с. 50]; *the sun got high and hot* [7, с. 53]; *the sun going down* [7, с. 63].

А також у тексті зустрічаємо словосполучення, що відносяться до темряви: *quite dark; the sun going down behind dark hills; pale in the dusk; a dark thing; black trunks* [7, с. 47, 63, 65, 81]– і створює атмосферу таємниці й незвіданості.

Варто зупинитися й на численних описах тварин, чарівних створінь тощо. Влучно подано зображення комах: *the insects are very large and fierce, and often so pale and so transparent and so silent that you hardly hear or see them coming* [7, с. 78]. Не залишено осторонь і згадку про місячних гномів, зокрема: *They visited the valley of the white moon-gnomes (moonums, for short) that ride about on rabbits, and make pancakes out of snowflakes, and grow little golden appletrees no bigger than buttercups in their neat orchards* [7, с. 112].

Не залишено без уваги у творі й іронію, з якою Дж. Р. Р. Толкін зображує Британію: «*‘What about Britannia?’ asked Roverandom, who after all was an English dog; though really he was a bit bored with all this, and wanted to hear more about his own wizard. ‘I thought Britannia ruled the waves.’ ‘She never really gets her feet wet. She prefers patting lions on the beach, and sitting on a penny with an eelfork in her hand – and in any case there is more to manage in the sea than waves. Now they have got Artaxerxes, and I hope he will be of use. He’ll spend the first few years trying to grow plums on polyyps, I expect, if they let him; and that’ll be easier than keeping the merfolk in order* [7, с. 117]».

У зв’язку з вищенаведеним, слід навести приклади епітетів: *hot sun, poor little Rover; silver path; the sun jumping out of the sea, all fiery-red with clouds; silver foam in a little cove under the grey cliffs; moon’s path; fiery eyes; pale grass; pale golden blossoms* [7, с. 43–81]. Епітети в тексті передають ставлення письменника до того, що він описує.

Дж. Р. Р. Толкін у «Roverandom» використовує значну кількість метафор, зокрема: «*The grass seemed to grow monstrously tall and wave far above his head; though really in his inside he was very angry indeed* [7, с. 41]; *...we are still red with rage at the very idea* [7, с. 45]», «*...but outside the moon rose up out of the sea, and laid the silver path across the waters*[7, с. 47]»; *the waves to nowhere* [7, с. 47]; *the sea, which sounded cool* [7, с. 53]; *with the wind whistling in his ears* [7, с. 62]; *hundreds of sea-birds ... talking mournfully together, sometimes saying nothing...* [7, с. 63].

Використання порівнянь в оповіді теж відіграє важливу роль, тому що вони увиразнюють зображене: *like the sun ... he could see the huge yellow ball*[7, с. 41]. «*That morning when they woke and pulled up the blind, they saw the sun jumping out of the sea, all fiery-red with clouds about his head, as if he had had a cold bathe and was drying himself with towels* [7, с. 49]». «*Mew rose like a*

rocket [7, с. 63]», «*begun to imagine himself falling and falling down like a stone onto the white rocks in the valley miles* [7, с. 74]».

У своїй казці автор вживає контекстуальні синоніми, зокрема, ті, що передають гавкіт: «*a tremendous barking, ... all the different kinds and sizes of barks there are: yaps and yelps, and yammers and yowls, growling and grizzling, whickering and whining, snickering and snarling, mumping and moaning, and the most enormous baying ,like a giant bloodhound in the backyard of an ogre* [7, с. 65]».

Наступним прийомом, до якого вдається автор є повторення, які фіксують увагу на певних словах і в той же час посилюють їх емоційний вплив:

«*There in the front of the window in the hot sun poor little Rover had to sit all the morning, and all the afternoon, till nearly tea-time; and all the while he had to sit up and pretend to beg, though really in his inside he was very angry indeed* [7, с. 43]». ... *the insects are very large and fierce, and often so pale and so transparent and so silent that you hardly hear or see them coming* [7, с. 78]».

І нарешті зупинимось ще на одному зі складників стилістичного аналізу – фонологічному, зокрема, на асонансі і алітерації. Це прийоми для посилення образності тексту через повторення голосних або приголосних звуків. Наведемо приклади асонансу: *yaps and yelps, and yammers and yowls* [7, с. 65]. А тепер перейдемо до алітерації: *growling and grizzling; whickering and whining; snickering and snarling; mumping and moaning; the most enormous baying, like a giant bloodhound in the backyard of an ogre* [7, с. 65].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, лінгвістичний аналіз – це дослідження мови художнього твору і виявлення різних елементів з метою чіткої й повної інтерпретації тексту. Студенти, виконуючи його, набуватимуть необхідних стилістичних навичок і усвідомлюватимуть причини та особливості застосування мовних одиниць для різних комунікативних ситуацій, ознайомлюватимуться з будовою текстів і внаслідок цього будуть набувати комунікативно-мовленнєвих умінь.

За допомогою виконаного аналізу тексту казки-фентезі Дж. Р. Р. Толкіна «Роверандом» виявлено мовностилістичні особливості, серед яких насамперед різноманітні зображувально-виражальні засоби, включаючи повтори, епітети, okazionalizmi тощо. Проте, дослідження мовностилістичних особливостей інших казок Дж. Р. Р. Толкіна ще потребують подальшого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык : учебник / И.В. Арнольд. – Москва : Флинта, 2002. – 384 с.
2. Єфімов Л.П. Стилiстика англiйської мови i дискурсивний аналіз / Л.П. Єфімов, О.А. Ясінецька. – Вінниця : Нова книга, 2011. – 239 с.
3. Кравчук О.М. Рівні володіння навичками лінгвістичного аналізу тексту в студентів-першокурсників / О.М. Кравчук // Науковий вісник

Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. – 2015. – С. 194 – 204.

4. Новиков Л.А. Художественный текст и его анализ : учебник / Л.А. Новиков.– Москва : Русский язык, 1998. – 301 с.

5. Теоретические аспекты анализа текста. – [Электронный ресурс]. Режим доступа : <https://text.ru/rd/aHR0cDovL2RvY3BsYXllci5ydS8yNjg1MjA4My00Lmh0bWw%3D>

6. Толкин Дж.Р.Р. О волшебных сказках [Электронный ресурс] / Дж.Р.Р. Толкин. Режим доступа : <http://fairypot.narod.ru/story/Tolkien.htm>.

7. Tolkien J.R.R. TalesfromthePerilousRealm [Электронный ресурс] / J.R.R. Tolkien. Режим доступа : <http://1.droppdf.com/files/ww8AQ/tales-from-the-perilous-realm-roverandom-j-r-r-tolkien.pdf>

*Статтю рекомендовано до друку
кандидатом педагогічних наук, доцентом кафедри
іноземної філології і методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»*

Швець Т.А.

Стаття надійшла до редакції 20 лютого 2017 року

УДК 378.147:811.111.2

Світлана Дуброва
(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕКСТЦЕНТРИЧНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Статтю присвячено висвітленню особливостей застосування текстоцентричного підходу в процесі професійної підготовки майбутніх філологів та фахівців з іноземної мови і літератури. Визначено навчальні функції тексту, критерії відбору та аспекти тексту (інформаційно-змістовний, термінологічний, стилістичний), охарактеризовано види текстової інформації (змістово-фактуальна, змістово-концептуальна, змістово-підтекстова), описано особливості навчальних текстів, що застосовуються у підготовці студентів-філологів до виконання завдань професійної діяльності.

Ключові слова: *професійна підготовка майбутніх філологів, текстоцентричний підхід, текстова інформація, навчальний текст.*

Статья посвящена рассмотрению особенностей применения текстоцентричного подхода в процессе профессиональной подготовки будущих филологов и специалистов иностранного языка и литературы. Определены учебные функции текста, критерии отбора и аспекты текста (информационно-содержательный, терминологический, стилистический),